

Runer frå utgravingane i Trondheim bygrunn 1971–94

Med eit tillegg av nyfunne innskrifter elles frå byen (N774–N894)
Av Jan Ragnar Hagland

(Manus til "Norges Innskrifter med de yngre Runer" (NlyR) bind 7)

E. KJØPMANNSGATA

[886] N-202419. (Tidlegare omtala: NOR 1994: 22.)

Innskrifta står på eit kamfragment av reinsdyrhorn. Fragmentet er del av den eine skinna som har halde tannplatene i kammen saman. Det er 71 mm langt og 10-14 mm breitt med ei plan og ei konveks side, tverrsnittet er 3 mm på det tjukkaste. Skinne-fragmentet har fire hol for naglar og er avbrote i det femte. Delen utgjer den eine enden av skinna, slik at det berre har ein brotkant. Funnet vart gjort i 1993 (september), felt 93/2 1070, men runene vart først åtgådde i jan. 1994 i samband med reingjering og konservering av gjenstanden.

Funnkonteksten er arkeologisk tidfest til ein periode som moglegvis kan tøyast litt i båe endar, men som i hovudsak er sett til andre halvdel av 12. hå/første kvartal av 13. hå. (utgravingsleiar, pers. med.). Runene står på den plane sida av skinna, altså den som har vendt innover og vore usynleg når kammen var ferdig montert. Innskrifta er 43 mm lang og runene 11-12 mm høge. På den plane sida av skinna visest hakk både i overkant og nedkant av skinna sett i høve til runeinnskrifta. Desse hakka er endepunkt på dekor-snitt på den konkave yttersida. Runene er rissa med ein tynn skarp reiskap og rissaren har tydelega teke omsyn til at hakka har vore der då han gjorde innskrifta. Runeinnskrifta startar i god avstand frå den intakte enden av skinna. Det kan såleis ikkje vera noko som er tapt før r. 1. R. 1 har stav og to lukka bogar, dvs. at båe bogane i **b** går inntil staven både i overkant og nedkant. R. 2 har stav og kryssande kvist opp mot høgre eit stykke ovanom midten av staven. Første naglehol gjennomborar runa om lagt midt på. Runa må oppfattast som **æ**, eventuelt som langkvist **a**. R. 3 har ein nokså flat boge midt på staven: **p**. R. 4 er ein nokså tynt rissa stav utan merke etter kvist på nokon kant: **i**. Deretter følgjer eit mykje tjukkare og meir avrunnda snitt som er gjennombora av hol nummer to.

På motsett side av skinna er det òg merke etter brest i materialet her, så det er heller tvilsamt om dette kan sjåast som del av innskrifta. Snittet/brotet er likevel markert som r. 5 med spørjeteikn i translitterasjonen. R. 6 er ein litt skråstilt tynt rissa stav i full høg. Etter r. 6 følgjer tre svært lett rissa snitt frå øvre kant og ned til godt og vel halve stavhøgda sett i høve til dei føregåande runene. Første risset er gjennombora av tredje nagleholet på skinna. Det er lite truleg at desse rissa er del av runeinnskrifta. Heilt til slutt og i god avstand (11 mm) frå det siste av dei tre rissa, mellom tredje og fjerde naglehol, er det drege eit snorbeint snitt tvers over flata. Det skil seg heilt ut frå måten runene er rissa på og har heilt sikkert ingenting med desse å gjera.

Kamfragmentet er vanskeleg å klassifisera typologisk. Spørsmålet om denne gjenstanden er om lag samtidig med eller vesentleg eldre enn sjølve funnkonteksten, synest såleis å måtta stå nokså ope. Anten vi oppfattar fragmentet som ein 1100-tals gjenstand eller som del av ein 1000-tals gjenstand, synest det vera mest rimeleg å oppfatta runene i innskrifta som kortkvist-rune av "den eldre norske" typen etter Magnus Olsens klassifisering. Den mest sannsynlege translitterasjon og normalisering vil då måtta verta såleis:

B þ | ? | ? ? ?

b æ þ i ? i ? ? ? *Bæði ???*

`Bæe' ???

Dette framlegget til tolking inneber at **bæþi** vert oppfatta som n. pl. av pron. *báðir*.

Resten av innskrifta synest ikkje å gi språkleg meining. I beste fall er det ein påbyrja eller uavslutta del av ei innskrift. Les vi r. 1-4 som **bæþi**, vil innskrifta eit stykke på veg kunna gi ei språkleg meining, der pronomenet t. d. kunne referera til eit (ukjent) ord for den delen av kammen innskrifta står på, ein del som jo må ha hatt eit motstykke som til saman har vore omtala som `bæe'. Ein språkleg konstruksjon som dette med pron. i neutr. pl. vil òg kunna ha referert til to personar av ulikt kjønn, utan at det heller fører oss så mykje lengre i ei tolking av innskrifta.

På denne gjenstanden, som i prinsippet kan vera gammal i høve til funnkonteksten og som også kan vera importert utanfrå, kan vi vel ikkje sjå heilt bort frå at r. 2 og dermed heile innskrifta skal lesast som langkvist-runer. I så fall måtte vi translitterera innskrifta **bæþi?i???** - eit uttrykk med eit uavslutta tillegg, kanskje eit personnamn + ei form av verbet *eiga*, slik vi kjenner frå så mange andre innskrifter. Det einaste namnet som i så tilfelle byd seg fram, er mannsnamnet *Baði*, einast kjent elles som namn på ein trollkonge frå eventyrtradisjon vi kan skimta spor av i *rvar-Odds saga: Baði risakonungr* (jf. Boer (ed.) 1892: 22). Innskrifta ville i så fall kunna lesast som *Baði* -- "Bade eig?". Men same korleis vi snur og vender på lese måten, vil dei moglege språklege tolkingane, som vi ser, måtta byggja på heller fantasifulle føresetnader. Dei lyt difor takast med dei atterhald som alltid vil måtta gjelda i slike høve som dette.

Denne innskrifta har eit særdrag som det er grunn til å understreka spesielt: Ho ser ut til å vera rissa for å vera usynleg for omverda etter at kammen ho står på, var ferdig montert. Det peikar i retning av ein bruk av runer som vi har vitnemål om frå langt tidlegare tider enn 1100-talet. Innskrifta på Eggja-steinen frå Sogn er ein nærliggjande parallell å tenkja på i så måte. Heilt sikre på at desse runene er rissa for å vera ei løynd innskrift, kan vi vel ikkje vera. Men at det skulle vera nytta skrift til å markera ein eller annan praktisk instruks eller ei melding med relevans for sjølve tilverkinga av kammen, verkar usannsynleg i eit tilfellet som dette. Det vil i så fall vera høgst uklårt kva føremålet med innskrifta skulle ha vore. Både framlegga til lese måte som her er framlagde, gir vel rom for å knyta runene på denne kammen til truer om hår og bruk av hår til trolldom av ymse slag, både til vondt og til godt (jf. KLN 7, sp. 220ff). Slik innskrifta er overlevert oss med fleire tilsynelatande umarkerte riss til slutt, kan vi naturlegvis ikkje sjå bort frå at ho er ein uavslutta del av noko heilt anna enn det vi her har søkt å lesa. Men i alle tilfelle vil vi måtta sjå det slik som at runerissaren har oppfatta runeskrift som effektiv i seg sjølv, altså uavhengig av om ho kunne lesast av dei som såg eller bruka kammen. Det synest i alle fall å vera eit arkaisk drag ved denne innskrifta.